

Martina Potisk

Bina Štampe Žmavc: Vse-stvar-je.

Maribor: Založba Pivec, 2017.

Ko prestopimo prag *Vse-stvar-ja*, smo priča povsem drugačnemu svetu, kot smo ga vajeni. Ta novi svet, ki igrivo pogleduje proti nam, namreč ni neka že ničkolikokrat videna projekcija dejanskosti, temveč čisto prava pesniška palača, ki še najbolj spominja na muzej voščenenih lutk. Z eno manjšo razliko; najnovejša pesniška zbirka Bine Štampe Žmavc pred bralca ne postavlja lutk, ki bi bile ukrojene po človeški podobi, temveč bolj in manj dotrajane predmete, čeravno imajo oboji to nezanemarljivo lastnost, da jih je ustvaril človek. Še več, najrazličnejši predmeti se iz naročja šestindvajsetih pesmi (*Ura, Slika, Skodelica, Knjiga, Klobuk, Škornji* itd.) strumno stegujejo k človeku (bralcu) in s precejšnjo mero angažirane ironije naslavljajo tega “nadležneža”, ki jim je sicer dodelil podobo in namen, vendar jim ni dovolil, da bi bili to, kar sami hočejo, zaradi česar ostajajo čisto vsakdanji človeški artefakti. Tukaj recimo najdemo veliko sliko, ki “skriva prikrito lepoto stvari”, lično kavno skodelico, katere “baročna podoba kipi”, zgarni stol, ki je “ultimativni predmet sedenja”, počrnelo žlico, ki je “družba in služba za čaj in klepet”, ter mnoge druge stvari, ki same po sebi običajno niso nič posebnega. Zato je še toliko bolj pomenljivo in dobrodošlo, da jih pričujoča pesniška zbirka imenuje za svojega glavnega igralca, funkcijo katerega omenjene stvari (seveda ob izdatni pesničini pomoči) opravljajo brez najmanjše zadrege in s širokim nasmeškom.

Ker so predmeti že od nekdaj brez lastne volje in kot taki za zmeraj obsojeni na svojo obliko, se zastavlja vprašanje, kako vendar jih je pesnica pripravila do tega, da "pripovedujejo" o svoji lastni usodi. Kajti oguljeni, umazani in postarani predmeti seveda ne znajo govoriti, še manj, zlogi, besede, povedi in druge lingvistične pritikline so jim španska vas. Toda eno je gotovo: četudi se "goli" predmeti ne spoznajo na človeško govorico, še ni nujno, da morajo na veke vekov ostati človekovi molčeči služabniki, kje pa, stvari iz *Vse-stvar-ja*, na primer, ki so se naveličale "biti uslužje tonzuri pobriti", odločno vzamejo stvari v svoje roke. Že res, da se na vse pretege rogajo takšni (jezikovni) artikulaciji, ki bi bila umljiva človeku, zato pa nam dajejo v branje svoje zgodbe, ki so sicer zmeraj, kakor omenja uvodna in v idejnem smislu tudi glavna pesem *Stvari*, čisto blizu nas, in to je – "v e-senci besed".

Zdi se, da najrazličnejši predmeti, s katerimi človek barva svoj življenjski prostor, zares zaživijo šele takrat, ko se znajdejo sredi drugega okolja (konteksta); šele takrat, ko so osvetljeni s še nikoli videno lučjo, tako ali drugače spregovorijo. Toda novo okolje samo seveda ni dovolj, da bi z gotovostjo trdili, da je bilo omejenim predmetom usojeno tudi (novo) življenje. Kajti stvari morajo najprej najti svojega "drugega", ki jih je zmožen in voljan odrešiti njihove siceršnje neslišnosti in samoumevnosti. Ni treba posebej poudarjati, da se s plaščem dotičnega "drugega", presnavljalca ne samo stvari kot takih, temveč predvsem njihovih namenov in pomenov, v *Vse-stvar-ju* mojstrsko ogrinja pesničin subtilni in empatični glas oziroma, bolje rečeno, njen intelekt, ki se izvija iz tišine in se vanjo enako vdano razblinja. Nič čudnega, saj je "govorica" predmetov s človeškega gledišča od nekdaj govornica tišine, ki je nemi čas in nežive predmete postavlja v živi stik z obiskovalcem *Vsestvarja*.

Že naslov *Vsestvarje* oziroma *Vse-stvar-je*, če ne razvežemo vezajev, zgovorno razglša: vse je stvar! Tukaj rabljeni zaimek "vse" seveda nima enakega pomena kot "vsakdo", zaradi česar se morda zazdi, da omenjena sentenca človeku na srečo (ali pa na žalost) prizanaša, a je v resnici ravno obratno; človek si najrazličnejše predmete od nekdaj prisvaja, med drugim tudi zato, da z njimi obeležuje in utrjuje lastno identiteto. Toda ni zamenljivo, da materialna kultura, kot razlaga njen najvidnejši strokovnjak Daniel Miller (*Material Culture and Mass Consumption*, 1987), za razliko od človeškega "stroja" ne ustvarja (vsaj ne nalašč) iluzij, prevar in zagonetk, kar z drugimi besedami pomeni, da ne laže. In res je, da si stvari iz *Vse-stvar-ja* ničesar ne izmišljujejo, temveč svojemu človeškemu lastniku (bralcu) odkrito in brez oklevanja razkrivajo, kaj jih teži. Tako recimo

izvemo, da bi štirioglata miza rada kot kaka mična markiza jedla z mize. Tudi visoka omara noče več noč in dan gledati proti stropu, raje bi bila ljubka komoda v salonu kakega gospoda. Celo kavna skodelica bi rajši plivkala čaj. To, k čemur stremijo že vsi predmeti pred in za njo, le da tega ne izstrelijo tako naravnost, pa si najbolj želi jeklena puška, in sicer – “čutiti, kako se z dušo živi”. Kaže, da jim takšno življenje že skraja podarja pesnica sama, ko njihovim oblikam in barvam z neverjetno nežnostjo posoja svojo besedo, da omenjeni predmeti skozi spregledajo in si s tem ukrojijo (drugačno) zavest. Toda niso zgolj besede tiste, kajti samo dve pesmi (*Puška, Urna*) sta prvoosebno stavljene, njihovo melodično zvenenje je tisto, na ozadju katerega se rojeva volja mnogoterih predmetov, ko drug za drugim ugotavljajo, da je človekovo ravnanje z njimi vse prej kot zgledno.

Ker stvari soustvarjajo človekov življenjski prostor, ni nobenega dvoma, da je človekova družbenost bolj ali manj nezmožna obstajati zunaj materialnega sveta. Z drugimi besedami: v svetu, kjer ne bi bilo materialne kulture, se pravi predmetov, človek ne bi mogel biti niti črka na papirju. Toda za človeka je že od nekdaj najpomembnejše ugodje, ki mu ga nudijo predmeti, zaradi česar samovoljno pozablja na njihovo bistvo, ki je sicer (kakor vsako drugo) njegovim očem nevidno. Bržčas iz tega razloga pesnica še posebej pretanjeno prevprašuje prastaro spoznanje, češ da stvari postajajo naš (človeški) svet šele tedaj, ko se človeški razum okoristi z njimi in jih uvaja v lastne predstave; *Vse-stvar-je* namreč predmetov še zdaleč ne oživlja izključno s pomočjo razuma, temveč predvsem skozi prizmo za-umnega (pesniškega) zrenja v bistvo stvari.

Že res, da pričujoče pesmi skrajno ostroumno osvetljujejo posamezne predmete in njihove namembnosti, kot jih je “uzakonila” človeška civilizacija, vendar ni mogoče prezreti, da se *Vse-stvar-je* v največji meri osredinja na prvobitno (pravo) stanje stvari. In s tem na čas pred neizbrisljivo kakofonijo človeštva, do katere je med drugim prišlo po zaslugi izjave “mislim, torej sem”, ki je človekovo (samo)zavedanje za vekomaj razdelila na subjektiviteto in objektiviteto, da je človeški svet postajal čedalje bolj razglašen in neurejen, do neke mere primerljiv nič. Ni čudno, da pesnica svojo najnovejšo zbirko postavlja na temelje starodavnega, a bolj ali manj edinega univerzalnega reda, ki zajema svet, življenje, človeka in družbo ter kot tak deluje v skladu s taoističnimi načeli, ki učijo, da zlasti človekovo nedelovanje oziroma nevmešavanje vodi do vesoljne harmonije. Ta sicer v vseh živih in neživih bitjih bdi na način neuničljive sile, imenovane “tao”, ki označuje vračanje k začetku (samemu sebi) in je zatorej tudi pot, po kateri stvari iz *Vse-stvar-ja* potujejo nazaj v svet materialnih manifestacij,

na kar namiguje že moto k pričujoči zbirki (“Jaz sem tao, / je rekel stol / in sedel.”). Le da imajo omenjene stvari od zdaj dovolj časa in poguma tudi za (samo)kritični dialog s svojim demiurgom – človekom.

Kakor koli, obronki reda iz *Vse-stvar-ja* nadalje prepričljivo segajo na formalno raven pričujočih pesmi, ki siceršnji kaos, izvirajoč iz dejstva, da se stvari postavljajo (pa četudi molče) človeku po robu, že skraja urejuje in osmišlja s svojo neverjetno zbranostjo. To do izraza prihaja predvsem na ozadju bolj ali manj enakega števila zlogov v posameznih verzih, kar v povezavi z rimanimi zaključki in načelnim nizanem štirivrstičnic ustvarja izjemno polnokrvno pesniško intonacijo. K temu ne nazadnje pripomorejo igrivi neologizmi, ostroumna poosebljenja in nič manj učinkovita besedna slikanja; zlasti slednja običajno “govorijo” s pozicije izbranega predmeta, pri čemer ne samo da razkrivajo, kako “slavolok loka slavo” ali škornji “škornjajo”, temveč dodatno poglobljajo (navidezni) občutek narobe sveta, kakor tukajle: “Nekje v nartu sanj pa čveljc steklen, / iz prosojnih muranskih skrivnosti, / stopaje po mavrici neobtežen, / bi svetu razvezal vezalke norosti.”

Kot rečeno, zbirka *Vse-stvar-je* “svojih” stvari ne ločuje od materialnih manifestacij, ampak jih osvetljuje z izvirnejšega, četudi nekoliko manj arbitrarnega in funkcionalnega gledišča. *Vse-stvar-je* namreč bolj ali manj obrabljenim stvarjem odmerja nove ideje in usode, zaradi česar se uresničuje z enako mero premetene porogljivosti, kot jo recimo ima umetnost poparta; še posebej medmedijsko deluje dialogiziranje pesničine besede s fotografskimi projekcijami najrazličnejših “artefaktov” iz človekove materialne kulture, kot so med drugim živobarvna skodelica, starinsko ogledalo, pogrnjena miza. Toda ker stvari iz *Vsestvarja* ne zanemarijo svoje pomenskosti, četudi je razkol med označevalci in označenci vse večji, postaja jasno, da pred bralca ni postavljeno obzorje reizma, temveč “zgolj” oživljanje skritega bistva stvari, ki izvira od tam, kjer domuje poosebljena lepota.